

Εξουσιαστική Δομή και Κοινωνικός Έλεγχος στο Αστικό Σύστημα. Θεωρία και Τακτική.

Θερμός Ηλίας*

Το πρόβλημα καθορισμού των μηχανισμών και της διαδικασίας του κοινωνικού ελέγχου που ασκείται και από την εξουσιαστική δομή στο αστικό σύστημα είναι ζήτημα πρωταρχικού ενδιαφέροντος στην προβληματική της συστημικής συμπεριφοράς.

Από την ερευνητική-αναλυτική προσέγγιση πάνω στο πολυσύνθετο θέμα της λειτουργίας των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό η ικανότητα του μελετητή να εστιάσει πάνω στη συμπεριφορά των αστικών εξουσιαστικών δομών και να διερευνήσει τη θεωρία και τακτική της ιδεολογικής προσπάθειας του συστήματος να εδραιώσει και μεγιστοποιήσει την ασφάλεια, σταθερότητα και αποδοτικότητά του. Κεντρικό λοιπόν ζήτημα στη μελέτη του κοινωνικού ελέγχου είναι η συγκρότηση και λειτουργία του Κράτους μέσα στη λογική των στόχων και συμφερόντων της δομμένης κρατικής εξουσίας.

Πολιτικοί και Κοινωνικοί φιλόσοφοι, όπως ο Μαρξ και ο Μαρκούζε, έχουν αποδεχθεί ότι το Κράτος είναι άμεσα συνδεδεμένο με την κοινωνική και ταξική δομή και εκφράζει την ταξική κυριαρχία. Από εδώ πηγάζει η ύπαρξη του κράτους και οι λόγοι που εξηγούν τη γένεση και ανάπτυξη του. Από ανθρωπολογική σκοπιά, εφόσον οι κοινωνίες υπερέβησαν το στάδιο του πρωτόγονου κομμουνισμού αναπτύσσοντας οικονομικά πλεονάσματα και σύνθετες κατανομές εργασίας και μετασχηματίστηκαν από κοινωνικά πρότυπα που σκόπευαν στην πολιτική και κοινωνική ισότητα, ήταν δηλαδή egalitarian, σε συστήματα που η εξουσία και αποφάσεις ταυτίστηκαν με τη νέα οικονομική κατάσταση, έγιναν κοινωνίες χωρισμένες σε στρώματα. Στη συνέχεια εξελίχθηκαν οργανωμένες πολιτικές μονάδες, δηλαδή κράτη με επίσημες δομές και θεσμούς.

Αν και οι ταξικά διαρθρωμένες ή κρατικές κοινωνίες είναι φανε-

*Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

ρά ανώτερες από εκείνες της προκρατικής εποχής γιατί μειώνουν τις συνέπειες της πρωτόγονης ζωής, η εξέλιξη του κράτους μαρτυρεί σε οποιοδήποτε σύστημα τη διαρθρωμένη κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο και συνεπώς της μιας τάξης πάνω στην άλλη.

Ορισμένες κοινωνικές ομάδες αντλούν ένα εξαιρετικά μεγάλο μέρος πλουτοπαραγωγικών πηγών εκμεταλλευόμενες άλλες ομάδες επειδή στηρίζονται στην ευφυΐα ή την πανουργία, διαθέτουν τεχνικές και ειδικές γνώσεις και έχουν αναπτυγμένη ικανότητα να καταπιέζουν. Σύμφωνα με αυτή τη διαπίστωση οι expropriators, δηλαδή αυτοί που «έχουν», χρειάζονται ένα βασικό κίνητρο για την ανάπτυξη των κρατικών μηχανισμών προκειμένου να σταθεροποιήσουν και νομιμοποιήσουν τις απαιτήσεις τους για πλουτοπαραγωγικές πηγές πάνω σε αυτούς που «δεν έχουν». Έτσι λοιπόν οι πρώτοι έχουν στη διάθεσή τους προνόμια αφού είναι ικανοί να μεταφράσουν την ανώτερη φυσική δύναμή τους σε νομιμοποιημένη εξουσία μέσα από τη συγκρότηση πολιτικονομικών εξουσιαστικών δομών. Μόλις το «προνόμιο» γίνει «δικαίωμα», δηλαδή μόλις οι απαιτήσεις τους θεσμοθετηθούν, οι εξουσιαστικές δυνάμεις προβάλλουν το πρόσθετο πλεονέκτημα να στηρίζονται στο κράτος, το οποίο έχει το εδαφικό μονοπώλιο στην νομιμοποιημένη καταπίεση, ώστε να σταθεροποιεί περισσότερο και να ενισχύει τα συμφέροντά τους.

Αυτή η κοινωνική εξέλιξη εμπεριέχει για πρώτη φορά διλήμματα στην προοπτική της κοινωνικής ανάπτυξης και οικονομικής πρόοδου που γίνεται σύμφωνα με τα συμφέροντα αυτών που κυριαρχούν, επειδή λόγω των αντικειμενικών και σύμφυτων αντιφάσεων ανάμεσα στα συμφέροντα των κυριαρχούντων και κυριαρχουμένων ελλοχεύει η προοπτική ότι οι δεύτεροι θα αντιληφθούν την εκμεταλλευτική φύση της σχέσης και ότι θα προσπαθήσουν να καταστρέψουν αυτό το εκμεταλλευτικό πλαίσιο. Όμως η διερεύνηση αυτών των διλημάτων είναι προβληματική από εμπειρική-αναλυτική σκοπιά. Οι κυριαρχούμενοι μπορεί να μη συνειδητοποιήσουν τις συνθήκες δουλείας τους. Εδώ η συνειδηση παρουσιάζει μεγάλες διακυμάνσεις και μπορεί στην πραγματικότητα να μην προχωρεί πέρα από την αντίληψη ότι οι επικρατούσες συνθήκες είναι λίγο-πολύ δίκαιες και σύμφωνες με τη «φυσική τάξη των πραγμάτων». Αντίθετα, η αντικειμενοποίηση της εκμετάλλευσης δεν σημαίνει αναγκαστικά μια ενέργεια που να κατευθύνεται στην αλλαγή. Οι αναγκαστικές προτεραιότητες μπορεί να διαρθρωθούν κατά τέτοιο τρόπο ώστε η επιθυμία για επανάσταση να είναι επιπόλαια ή γίνεται αντιληπτό ότι κάτι τέτοιο θα έβαζε σε σοβαρό κίνδυνο την ικανοποίηση των αξιών που είναι υψηλότερου βαθμού. Απροθυμία στη δέσμευση για επανάσταση μπορεί να σημαίνει είτε άγνοια της τεράστιας διαφοράς ανάμεσα στη δύναμη των κυριαρχούντων και των κυριαρχουμένων είτε επίγνωση ότι οι απαιτούμενες προϋποθέσεις για κινητοποίηση ή δεν υπάρχουν καθόλου

ή δεν είναι αρκετές. Έτσι είναι φανερό ότι η επιτυχία σε μια επανάσταση δεν είναι εκ των προτέρων εξασφαλισμένη και ιδιαίτερα στην περίπτωση της αντι-κινητοποίησης των εξουσιαστικών δυνάμεων.

Τα βασικά ερωτήματα που επιβάλλονται εδώ αφορούν τον κοινωνικό έλεγχο. Εάν δεχτούμε ότι κοινωνικός έλεγχος οριοθετείται με εκείνες τις διαδικασίες με τις οποίες τα άτομα διδάσκονται, πειθόνται ή εξαναγκάζονται να συμμορφωθούν με τις συνήθειες και αξίες για τη ζωή ομάδων δηλαδή με τις κυριαρχούσες εξουσιαστικές δυνάμεις, μπορούμε εύκολα να ρωτήσουμε ποιοι είναι οι κοινωνικοί έλεγχοι που κάνουν τους εξαρτημένους πληθυσμούς υποχωρητικούς; Πώς συμφιλιώνεται η έμφυτη αντιπαράθεση των αντικειμενικών συμφερόντων ώστε να διατηρείται η νομιμότητα των εξουσιαστικών δυνάμεων; Στην περίπτωση όμως που δεν θα υπάρξει επιτυχής κατευνασμός τι εμποδίζει και πώς προλαμβάνεται η επανάσταση;

Αν και η πολιτική κυριαρχία στηρίζεται τελικά στη βία, οι μηχανισμοί της κυριαρχίας δεν έχουν άμεση σχέση με το μηχανισμό του κοινωνικού ελέγχου. Πράγματι, η αδυναμία της βιωσιμότητας των εξουσιαστικών δυνάμεων αποκαλύπτεται όταν πρέπει να καταφύγουν στην εσωτερική βία. Ένα τέτοιο δραστικό μέτρο δείχνει ότι το κράτος έχασε τις προϋποθέσεις του για κυριαρχία, νομιμότητα και αποτελεσματικότητα, γεγονός που μπορεί να σημαίνει ότι αρχίζει η διάλυση. Βέβαια, οι εξουσιαστικές δυνάμεις θα προσπαθήσουν να μεγιστοποιήσουν την τάξη και τη σταθερότητα χρησιμοποιώντας λιγότερο φανερά απειλητικά και δαπανηρά μέσα. Αυτό γίνεται επειδή ο έλεγχος είναι ευκολότερος και αποτελεσματικότερος όταν ο πληθυσμός μπορεί να επηρεαστεί ώστε ή να επιθυμεί ή δέχεται τις θυσίες που οι εξουσιαστικές δυνάμεις θεωρούν απαραίτητες. Κατά την εκτίμηση του Rousek:

«Μια επιτυχημένη κυριαρχούσα εξουσιαστική δύναμη θα προσπαθεί να διαφυλάσσει την αρμονία και να διατηρεί τη δικαιοσύνη γιατί είναι αρκετά προνοητική ώστε να προβλέπει τα πιθανά αποτελέσματα. Όσον αφορά την κυβερνητική ελίτ και τις ομάδες που την υποστηρίζουν, το να χρησιμοποιήσουν τις δυνάμεις της κυβέρνησης μέχρι σημείου ανοικτής εκμετάλλευσης είναι συνήθως μια πολύ δαπανηρή διαδικασία γιατί το κόστος για να καταπνίγει η αντίθεση είναι πάρα πολύ μεγάλο... Στο τέλος η Κυβερνητική ελίτ θα προσπαθήσει να ικανοποιήσει όσο το δυνατόν περισσότερες απαιτήσεις οι οποίες να μη βρίσκονται σε μεγάλη αντίθεση με τους δικούς της βασικούς στόχους»¹.

Για να κατανοήσουμε τον κοινωνικό έλεγχο, μπορούμε να δεχτούμε τρία λειτουργικά επίπεδα μέσα από τα οποία εκφράζεται, ό-

1. Rousek Joseph, Social Control. Van Nostrand Press, Princeton New Jersey, 1956. Page 89.

πως η διαρθρωτική καταπίεση, ο λανθάνων έλεγχος και εκδηλωμένος έλεγχος. Η «διαρθρωτική καταπίεση» αναφέρεται στις συνέπειες που δημιουργούνται από τη συσσώρευση φαινομένων σε ευρύ διαρθρωτικό επίπεδο που προκαλούν ψυχο-κοινωνικές απαγορεύσεις για κάποια πολιτική αλλαγή. Αν και οι εξουσιαστικές δυνάμεις μπορεί είτε συνειδητά είτε όχι να επωφελούνται από τη διαρθρωτική καταπίεση, αυτή προκαλείται συνήθως από δυνάμεις οι οποίες κανονικά θεωρούνται ότι ξεπερνούν την άμεση περιοχή όπου αυτές οι δυνάμεις πραγματοποιούν τις χειραγωγήσεις τους. Ο λανθάνων έλεγχος αναφέρεται σε ελέγχους που επηρεάζονται από τις εξουσιαστικές δυνάμεις αφού μπορεί να χρησιμοποιήσουν μηχανισμούς και ελέγχους για να προξενήσουν προκαταλήψεις που πιθανόν όμως να μην έχουν πλήρως συνειδητοποιήσει όλες τις επιπτώσεις των ενεργειών τους. Με άλλα λόγια οι λανθάνοντες έλεγχοι είναι μοχλοί των εξουσιαστικών δυνάμεων και συνεπώς μέρος της πολιτικής κυριαρχίας. Τέλος, οι εξουσιαστικές δυνάμεις μπορεί ενσυνείδητα να καταφεύγουν κατά περιόδους σε ορισμένες μορφές και τεχνικές για να δημιουργούν κοινή αποδοχή, να προλαβαίνουν ή να συγκρατούν την ανησυχία. Μια τέτοια άμεση και φανερή χρήση μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου αποτελεί τον εκδηλωμένο έλεγχο.

Η διαρθρωτική καταπίεση είναι το προϊόν μυριάδων δυνάμεων που ενεργούν και αλληλοεπιδρούν στις κοινωνίες. Από τη φύση τους οι δυνάμεις αυτές μπορούν να θεωρηθούν ότι ξεπερνούν τα όρια της άμεσης χειραγώγησης από τις δομές του συστήματος εξουσίας. Το ανάλογο αποτέλεσμα της διαρθρωτικής καταπίεσης σε αυτή την περίπτωση είναι η αναχαίτιση της πολιτικής αλλαγής, δηλαδή απραξία ή πολιτική αδράνεια. Όμως, το αν η απραξία είναι κατ' αρχήν, αποτέλεσμα ή όχι της διαρθρωτικής καταπίεσης ή πιο συγκεκριμένα αν είναι μία εκδήλωση της φύσης του ανθρώπου σε συγκεκριμένες περιβαλλοντολογικές και κοινωνικές συνθήκες αποτελεί ένα πρόβλημα. Στο παρελθόν πολλοί θα υποστήριζαν ότι υπάρχει η έμφυτη αδυναμία του ανθρώπου και συνεπώς πρέπει αναγκαστικά να κατευθυνόμαστε από κάποιον και συνεπώς να επιθυμούμε να μας κατευθύνουν. Αυτό ενισχύεται από την υπόθεση ότι είμαστε όχι μόνο εγωκεντρικοί και εγωιστές αλλά ακόμα χειρότερα, μικροπρεπείς, άξεστοι, άπληστοι, παράλογοι και αδαείς. Κατά συνέπεια μας χρειάζεται να ελεγχόμαστε και πρέπει να μας πει κάποιος ποιο είναι το καλύτερο για μας. Άλλοι, κυρίως οι σοσιαλιστές και αναρχικοί, χωρίς να αρνούνται τις υπάρχουσες αδυναμίες του ανθρώπου, θα αντίλεγαν ότι είμαστε έτσι λόγω των συνθηκών κυριαρχίας και δουλείας. Συνεπώς το κρίσιμο πρόβλημα εδώ είναι να αλλάξει η σημερινή συμπεριφορά του ανθρώπου που σημαίνει μείωση της καταπίεσης. Αν παραδεχτούμε ότι η βασική ιδιοτέλεια και ο εγω-κεντρισμός είναι βασικά στοιχεία συμπεριφοράς τότε σύμφωνα με τους αναρχικούς μέσα από τον τρόπο που συμπεριφερόμαστε αντικατοπτρίζεται

ο τρόπος με τον οποίο μας έχουν ρυθμίσει. Βέβαια, το κρίσιμο σύγχρονο πρόβλημα που έχει σχέση με την ηγεσία και τους οπαδούς είναι ότι δεν γνωρίζουν ότι η ανθρωπότητα είναι σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό αλληλοεξαρτώμενη, ότι δηλαδή τα συμφέροντά μας, η ικανοποίηση των αναγκών μας εξαρτώνται ουσιαστικά από το αν και πώς ικανοποιούνται οι επιθυμίες των άλλων. Όσο η λειτουργική αλληλεξάρτηση μέσα και ανάμεσα στα έθνη αυξάνει, ιδιαίτερα όσον αφορά την οικονομία, πρέπει να αναπτυχθεί και επιβληθεί ένα σύστημα αξιών ανώτερου επιπέδου από αυτό που κυριάρχησε στο παρελθόν. Πολύπλοκα και συνάμα πολύ ευπαθή κοινωνικά και τεχνολογικά συστήματα δεν μπορούν να επιβιώσουν για πολύ εκτός αν εγκαταληφθεί η τάση για πολιτική πυγμής και υποκατασταθεί από αξίες που εναρμονίζονται με την παγκοσμιότητα και την αμοιβαιότητα. Η συμβατική λογική παραδέχεται, ότι εφόσον οι σημερινές ηγεσίες έχουν πρόσβαση στις πιο εξειδικευμένες και λεπτομερείς γνώσεις (know-how) και βοηθούνται από τους εξειδικευμένους και πολυμαθείς συμβούλους, γνωρίζουν εξ ορισμού ποιο είναι το καλύτερο για μας και κάνουν το καλύτερο που θα μπορούσε να περιμένει κανείς, δεδομένου ότι οι ηγεσίες ασκούν έλεγχο πάνω σε τέτοια δίκτυα πληροφόρησης και παράλληλα έχουν στη διάθεσή τους τα τελειότερα συστήματα επικοινωνιών και λείζερ. Αυτή η πρόσβαση των ηγεσιών στη σύγχρονη τεχνολογία μπορεί να καλλιεργήσει την αυταπάτη για κυριαρχία και να οδηγήσει σε καταστροφικές αποφάσεις και πρωτοβουλίες. Αυτό αποτελεί αντίφαση της αστικοφιλελεύθερης ιδεολογίας γιατί δεν μπορεί να λύσει τουλάχιστον θεωρητικά το ζήτημα της ειρήνης και ειρηνικής συνύπαρξης και ανάπτυξης. Μέχρι τώρα έχουμε δει ότι τουλάχιστον στο επίπεδο της ηγεμονίας η ηγεσία είναι ανίκανη ή απρόθυμη να παρέχει και να ακολουθεί βιώσιμους εναλλακτικούς τρόπους δράσης. Κατά συνέπεια, οδηγούμαστε στο ερώτημα τι είναι το καλύτερο και για ποιον;

Ιστορικά, το ουσιαστικό πρόβλημα του ανθρώπου είναι η παροχή φυσικής συντήρησης, η ικανοποίηση των βιολογικών αναγκών. Όταν όλη η ενέργεια πρέπει να κατευθυνθεί προς αυτή τη δραστηριότητα, η πολιτική συνείδηση βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο και η πολιτική δράση δεν μπορεί να εκφραστεί σε αυτές τις συνθήκες. Στα ταξικά διαρθρωμένα κοινωνικά συστήματα, η συντήρηση εξαρτάται από τις αυταρχικές απαιτήσεις και η στέρηση των αναγκών είναι το τίμημα που πληρώνεται για την ανυπακοή. Η φυσική στέρηση έχει κατά καιρούς αποτελέσει το κίνητρο για εξέγερση που πολλές φορές οδήγησε στην ανατροπή της κοινωνικής δομής. Συχνά όμως έκανε τους λαούς να αντιδρούν με μια ομοιόμορφη παθητικότητα. Στο ψυχικό επίπεδο, τα ιδιαίτερα φαινόμενα διευκολύνουν την απραξία. Υποτίθεται ότι ο άνθρωπος έχει μια έμφυτη ανάγκη να κλείνεται στον εαυτό του, μια λαχτάρα για σιγουριά.

Οι εξουσιαστικές δυνάμεις ενθαρρύνουν με επιμονή αυτή τη

λειτουργία μέσω της αυταρχικής λήψης αποφάσεων. Έτσι επειδή φοβόμαστε, φτάνουμε στην αποδοχή καταστάσεων οι οποίες αντικειμενικά είναι αφόρητες γιατί δεν αποφασίζουμε να ανταλλάξουμε ένα δυσάρεστο παρόν για ένα αβέβαιο μέλλον. Ο Gasset δικαιολογώντας τις εξουσιαστικές δυνάμεις σημειώνει ότι οι μάζες δεν πραγματοποιούν ενέργειες οι οποίες να είναι προσδιοριστικές στη διαμόρφωση της τύχης τους. Βέβαια, οι περισσότεροι άνθρωποι μπορεί εύκολα να αποπροσανατολιστούν και να ενσωματωθούν στις παραδοχές και λογικές της εξουσιαστικής δομής αποδεχόμενοι παθητικά και παίζοντας τους ρόλους τους που συστήνονται ή προκαθορίζονται από το κοινωνικό εποικοδόμημα.

Ο συντηρητισμός και κατά συνέπεια, η απραξία, είναι μια αναπόφευκτη συνέπεια των κοινωνικο-πολιτιστικών συστημάτων. Η κουλτούρα, ο κεντρικός προσαρμοστικός μηχανισμός του ανθρώπου, αποτελείται από γνώσεις που μεταβιβάζονται ανάμεσα στις γενιές και από μια *διαμορφωμένη* συμπεριφορά. Έτσι σε μεγάλο βαθμό η συμπεριφορά διαμορφώνεται από την παραδοσιακή κουλτούρα και μόνο ένας σχετικά πολύ μικρός αριθμός ανθρώπων είναι ικανοί να υπερβαίνουν τις αντιλήψεις που επικρατούν. Αντίθετα, τα άτομα κοινωνικοποιούνται για να προσαρμοστούν με τη βασική ροή της κοινωνίας μέσω της εσωτερικεύσης των πιστεύω τους, αξιών και κανόνων που διέπουν την απόδοση των ρόλων. Η κοινωνικοποίηση και η συμμετοχή σε θεσμούς (οικογένεια, σχολείο, εκκλησία, οικονομία και πολιτική) ενσωματώνει τον άνθρωπο με το προηγούμενο και παρόν κοινωνικό σύστημα και κατά συνέπεια, διευκολύνει την πολιτική ένταξη.

Στο τέλος του δέκατου ένατου αιώνα, οι κοινωνικοί στοχαστές-ερευνητές όπως ο Toennies, Durkheim και Weber άρχισαν να αντιλαμβάνονται το ραγδαίο βαθμό μετασχηματισμού των αστικο-δημοκρατικών κοινωνιών. Αν και αναφερόντουσαν σε αυτό το μετασχηματισμό δίνοντάς τους διαφορετικές ονομασίες η ουσία των αναλύσεών τους ήταν παράλληλη. Ξεκινώντας από τις διαδικασίες βιομηχανοποίησης και αστικοποίησης η ποιότητα και οι μορφές της κοινωνικής ζωής διέρχονταν μια βαθιά αλλαγή. Το Gesellschaft, η κοινωνία του συμβολαίου, εξαφάνιζε την κοινωνία των ομάδων, το Gemeinschaft. Τη στιγμή που κάποτε οι σχέσεις χαρακτηρίζονταν από παράδοση, οικειότητα και επικοινωνία, η βιομηχανική επανάσταση δημιούργησε το απρόσωπο, την κυριαρχία των συμβολαίων, τυπικότητα, εξειδίκευση, λαϊκοποίηση και τον τεχνικό ορθολογισμό. Οι κυρίαρχες τάσεις της βιομηχανίας και της γραφειοκρατίας προξένησαν τυποποίηση, εξειδίκευση και συγκεντρωτισμό. Οι οικονομίες ενσωματώθηκαν λειτουργικά σε εθνικά και διεθνή επίπεδα. Ο μεταβαλλόμενος άνθρωπος έχασε το ένστικτό του για χειροτεχνία και η ταξινόμηση αντικατέστησε την αυτονομία. Ενώ η κοινωνική ζωή κατακερματίστηκε, τα αναγνωρίσιμα πλήθη έγιναν μάζες οι οποίες έπαιρναν την ταυτότητά τους από τα μέσα επικοινωνίας.

Το κράτος προοδευτικά ζήτησε από τον κόσμο θυσίες και προσήλωση και στη συνέχεια παρείχε στους τελευταίους τις ψευδαισθήσεις ότι συμμετείχαν και συμφωνούσαν. Αν και τα επίπεδα αλφαριθμητισμού και εκπαίδευσης αναπτύχθηκαν σημαντικά, το σάσισμα και η απογοήτευση μάλλον παρά η κατανόηση και ο δημιουργικός επαγγελματισμός έμελλε να είναι η τύχη των λαών στη σύγχρονη αστική κοινωνία.

Σε κάθε επίπεδο της κοινωνικής ζωής, αυξήθηκε αναγκαστικά η εξάρτηση από τις εξουσιαστικές αδυναμίες όσον αφορά την καθοδήγηση και κρίση. Έτσι οι λαοί βρέθηκαν εγκλωβισμένοι σε ένα τόσο αλληλοεξαρτώμενο και ιεραρχημένο σύστημα όπου η ομαλή λειτουργία κάθε δομής και στοιχείου είναι τόσο σημαντική ώστε ολόκληρο το οικοδόμημα απειλείται να καταρρεύσει αν δεν ικανοποιηθούν οι «ανάγκες» που διατηρούν το σύστημα. Με παρόμοιο τρόπο, η ικανότητά μας να οραματιζόμαστε και να υλοποιούμε σε κάποιο βαθμό εναλλακτικούς οργανωτικούς τρόπους, ελαχιστοποιείται μπροστά στην ανάγκη συντήρησης αυτού του συστήματος. Σύμφωνα με την ανάλυση του Marcuse αφού το σύστημα καθορίζει ποιο είμαστε, τι είμαστε και τι θέλουμε, το σύγχρονο κράτος, εξασκεί επεξεργασμένη πολιτική ελέγχου για να συγκρατήσει την εσωτερική αλλαγή.

Η διάκριση ανάμεσα στο λανθάνοντα και εκδηλωμένο έλεγχο συνήθως είναι λεπτή και θαμπή. Ενώ λειτουργικά ο λανθάνων έλεγχος είναι λιγότερο ή καθόλου εξαρτημένος από τις άμεσες χειραγωγήσεις των εξουσιαστικών δυνάμεων, οι συνέπειες είναι παρόμοιες με αυτές του εκδηλωμένου ελέγχου, δηλαδή με τη μαζική πολιτική υποστήριξη ή αδράνεια. Σε συμβολικό επίπεδο, οι δοσμένες πολιτικές ελίτ στην προσπάθειά τους να προωθήσουν την ισορροπία και ολοκλήρωση χρησιμοποιούν μύθους και αξίες που περιέχουν κουλτούρα. Αναλύοντας το συμβολισμό ο Marx παρατήρησε ότι οι κυρίαρχες τάξεις πάντα προσπαθούν να εξαπατήσουν το λαό με την ιδέα ότι τα συμφέροντά τους αποτελούν το «εθνικό συμφέρον». Προβάλλοντας πολιτικούς, κοινωνικούς και ιδεολογικούς μύθους οι εξουσιαστικές ελίτ προωθούν την ασφάλειά τους γιατί μια επίθεση εναντίον των εξουσιαστικών δυνάμεων συνήθως θα θεωρηθεί από τον κόσμο ως μια επίθεση εναντίον του ιδεολογικού ιστού του συστήματος.

Στην Άριστη Πολιτεία του Πλάτωνα ο ρόλος των μύθων σαν πηγή της ιδεολογικής βάσης του συστήματος αποτελεί προϋπόθεση για την εδραίωση και τη λειτουργία της πολιτικής. Η παραβίαση των μύθων είναι εξ ορισμού ανεπίτρεπτη και επισείει τη θανατική καταδίκη των υπονομευτών.

Έτσι, τα σύμβολα χρησιμεύουν σαν μια νομιμοποιητική λειτουργία. Τα παραδείγματα είναι αναρίθμητα και ποικίλουν ανάλογα με τις εκάστοτε ελίτ και καλύπτονται από θρησκευτικές και λαϊκίστικες ι-

δεολογίες που αποσκοπούν στο να καλύπτουν την ευρύτερη κοινωνική, ταξική και πολιτική πραγματικότητα και να εξασφαλίζουν με φανατισμό τη συστηματική προσήλωση των υπηκόων τους.

Η συμβολική χειραγώγηση προσεγγίζει το επίπεδο εκδηλωμένου ελέγχου σε όρους επιβεβαίωσης. Η επιβεβαίωση είναι ένα σύμπτωμα μιας πολιτικής εξουσίας που υποφέρει τις εντάσεις της σταδιακής αμφισβήτησης και προσπαθεί να αποκτήσει την ικανότητα ελέγχου επανεμφανίζοντας σύμβολα που ταιριάζουν σε προηγούμενες εξιδανικευμένες εποχές. Το προσδοκώμενο αποτέλεσμα είναι να αυξηθεί η αλληλεγγύη και η αφοσίωση στο σύστημα και να απονομιμοποιηθούν τα αντίθετα στοιχεία.

Οι πιο σύγχρονες αστικές κοινωνίες άσχετα από την κατευθυντήρια ιδεολογία τους, ανέπτυξαν πολιτικούς και νομικούς μηχανισμούς με τους οποίους η δυσaréσκεια του λαού μπορεί να εκφραστεί με ένα είδος ανταρσίας. Αυτοί οι μηχανισμοί από μια άποψη, είναι σαν μια «δικλείδα ασφαλείας» που θεσμοθετούνται και γίνονται τυποποιημένες πλευρές του πολιτικο-νομικού συστήματος. Ο Rousseau σημειώνει με δεικτικότητα ότι: «Ένα από τα πρώτα βήματα είναι να καλυφθεί η ωμή δύναμη με νομικές θεσμικές μορφές και να απαλλαχθεί από τη σκληράδα της χρησιμοποιώντας τη συμφιλίωση... Τα ατομικά δικαιώματα επεκτείνονται προοδευτικά σε μέλη των εκμεταλλευομένων τάξεων ενώ τα θεμελιώδη στοιχεία του ελέγχου συγκρατούνται μέσω της θεσμικής οργάνωσης»². Για να είναι αποτελεσματικοί αυτοί οι μηχανισμοί είναι απαραίτητο το άτομο να μην είναι αλλοτριωμένο και να έχει ένα βασικό σεβασμό στη νομιμότητα του πολιτικού συστήματος και των «κανόνων παιχνιδιού». Αν και μηχανισμοί όπως οι εκλογές και η θεσμική αναθεώρηση δεν είναι πάντα έξω από τη λογική και επέμβαση του λαϊκού παράγοντα για κοινωνική αλλαγή, γεγονός που οφείλεται στην ικανότητα και οργάνωση του λαϊκού κινήματος, δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί ο ρόλος τους σαν τακτικού μηχανισμού ασφαλείας του συστηματικού ελέγχου.

Ο V.O. Key παρατηρεί ότι οι εκλογές είναι ένας φτηνός τρόπος να χειραγωγηθεί η βίαιη αντιπαράθεση των κοινωνικών δυνάμεων. Στη δεκαετία του 1960 οι μηχανισμοί ενσωμάτωσης του Αμερικανικού συστήματος λειτούργησαν με βάση τη νομιμότητα ενώ το εύρος της πολιτικο-κοινωνικής ανεκτικότητας και ασφάλειας διευρύνθηκε σημαντικά ώστε να συνυπάρχουν σε αντιπαράθεση κοινωνικές δυνάμεις από τη ριζοσπαστική αριστερά μέχρι τη ρατσιστική δεξιά. Έτσι η ανταρσία μέσα στα συνολικά διευρυμένα όρια του συστήματος πέρασε στη διαδικασία πολιτικής χειραγώγησης και οι στόχοι της έγιναν αντικείμενο συναλλαγής με τη διευρυμένη αντίληψη της συστηματικής ασφάλειας.

2. Ibid, 6.153.

Το κρίσιμο συμπέρασμα στην πολιτική εκείνων των δυνάμεων που επιλέγουν από τη δεκαετία του 1960 και μετά να βρίσκονται σε αντιπαράθεση συνδιαλλαγής με το Αμερικανικό πολιτικό σύστημα είναι ότι συνειδητά επιλέγουν να μεθοδεύουν την αντιπαράθεση πάντα μέσα στα συνολικά όρια της ανεκτικότητας και ασφάλειας αυτού του συστήματος και ποτέ δεν ξεπερνούν αυτά τα όρια γιατί από εκεί και πέρα βρίσκεται το επικίνδυνο έδαφος της ρήξης και θα πρέπει να αναμένεται με βεβαιότητα η προστατευτική απάντηση του ηγεμονικού συστήματος.

Η ύπαρξη ή και η δημιουργία εξωτερικών και εσωτερικών απειλών και εχθρών μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ενισχυθεί η αλληλεγγύη του πληθυσμού προς το κράτος. Αν ο κόσμος πιστεύει ότι απειλείται από κάποια σκοτεινή ξένη δύναμη συνήθως θα υποκύψει και θα υποστηρίξει τις αρχές που ισχυρίζονται ότι γνωρίζουν τη λύση.

Οι μάζες των εθνικών κρατών κάνουν με τη θέλησή τους μεγάλες θυσίες κατά τη διάρκεια ενός πολέμου με τη δικαιολογία ότι προστατεύουν την «εθνική τιμή» και αντιμετωπίζουν την απειλή της εξωτερικής επιθετικότητας. Η χρησιμοποίηση εχθρών όχι μόνο λειτουργεί για να δημιουργήσει συνοχή και να ισχυροποιήσει την κοινή αποδοχή στην κυβέρνηση αλλά ταυτόχρονα προστατεύεται και από τους εσωτερικούς εχθρούς με το να κρατάει τον πληθυσμό διαιρεμένο. Συνεπώς η προβολή των μύθων του εχθρού λειτουργεί σαν μηχανισμός συστηματικής ασφάλειας και σταθερότητας. Οι εξουσιαστικές δυνάμεις μπορούν να κατευθύνουν την απογοήτευση και εχθρότητα του λαού προς στόχους που θεωρούν ασφαλείς, προστατεύοντας έτσι το σύστημα από την επιθετικότητα η οποία αλλιώς μπορεί να στοχεύει σε κεκτημένα συμφέροντα. Με αυτό τον τρόπο η αλλοτρίωση και η εξαθλίωση των μαζών λόγω του πληθωρισμού, της αυξανόμενης φορολογίας, ανεργίας και αστικής υποβάθμισης μπορεί να κατευθυνθούν έτσι ώστε να αποδοθούν σε φαινόμενα όπως ο φθίνων σεβασμός προς τις αρχές και η αυξανόμενη ανεκτικότητα. Συνεπώς ένας κατάλληλος τρόπος ελέγχου σκέψης είναι κρίσιμος για τη δημιουργία συναίνεσης και την αποτροπή εξεγέρσεων. Συνεπώς μπορούμε να δεχτούμε τη Μαρξιστική θεώρηση ότι σε κάθε εποχή οι κυρίαρχες ιδέες είναι οι ιδέες της κυρίαρχης τάξης. Ιστορικά ο μηχανισμός *Thought-control* όλων των συστημάτων των κρατών που βρίσκονται στο προβιομηχανικό στάδιο κατευθύνεται από μαγικό-θρησκευτικούς ειδικούς που υποστηρίζονται από το κράτος. Οι ανεπτυγμένες θεωρίες των Ίνκας, Αζτέκων, αρχαίων Αιγυπτίων και άλλων προβιομηχανικών, προκρατικών πολιτισμών θεοποιούσαν τα προνόμια και εξουσίες των δυνάμεων που κυριαρχούσαν. Επιδοκίμαζαν το δόγμα της θείκης καταγωγής των Ίνκα και των Φαραώ και διέδιδαν μέσω του δόγματος και των θρησκευτικών τελετών την ιδέα ότι ολόκληρη η ισορροπία και η συνέχιση του σύ-

μπαντος απαιτούσε την υποταγή των κοινών ανθρώπων σε άτομα ευγενούς και θεϊκής καταγωγής. Ανάμεσα στους Αζτέκους, οι ιερείς είχαν πεισθεί ότι οι θεοί πρέπει να τρέφονται με ανθρώπινο αίμα και ο λαός πίστευε ότι το κράτος των Αζτέκων ταυτιζόταν με τη δημιουργία του κόσμου. Σε άλλες εποχές μέσα από ανεπτυγμένα κατευθυνόμενα δόγματα θρησκευτικές κοινότητες ρύθμιζαν τη συμπεριφορά μεγάλων μαζών ανθρώπων έτσι ώστε να δέχονται τη σχετική στέρηση σαν μια αναγκαιότητα, να προσδοκούν τις υλικές ανταμοιβές στη μετά θάνατο ζωή παρά στην παρούσα και να είναι ευγνώμονες για τις μικρές χάρες που τους κάνουν οι ανώτεροι, γιατί η αγνωμοσύνη μπορεί να οδηγήσει σε τιμωρία σε αυτή τη ζωή ή στην κόλαση.

Οι κρατικές κοινωνίες για να στέλνουν μηνύματα τέτοιου είδους και για να διαδηλώνουν τις αλήθειες πάνω στις οποίες στηρίζονται, επενδύουν ένα μεγάλο μέρος της εθνικής ευημερίας σε διάφορους τύπους μνημειακής αρχιτεκτονικής. Από τις πυραμίδες της Αιγύπτου ή του Teotihuacan στο Μεξικό μέχρι τους Γοθτικούς καθεδρικούς ναούς της Μεσαιωνικής Ευρώπης οι θρησκευτικές μνημειακές κατασκευές που επιδοτούνταν από το κράτος είχαν ένα κοινό θέμα: να κάνουν το άτομο να αισθανθεί ασήμαντο και αδύναμο. Τα μεγάλα οικοδομήματα είτε έμοιαζαν ότι επέπλεαν όπως ο καθεδρικός ναός της Αμιέννης είτε ότι έπεφταν βαριά μ' ένα ατέλειωτο βάρος όπως οι Πυραμίδες του Khufu, διδάσκουν σε όλους εκείνους που στέκονται μπροστά τους τη ματαιότητα της δυσαρέσκειας και το ακατανίκητο αυτών που κυριαρχούν»³.

Ο Harris παρατηρεί ότι στο σύγχρονο περιβάλλον ο φόβος αντικαταστάθηκε με την προπαγάνδα της ματαιότητας παροτρύνοντας τις μάζες να ταυτιστούν με τις εξουσιαστικές δυνάμεις. Οι τελετές, τα θεάματα και οι παρελάσεις βοηθάνε ώστε να διατηρηθούν οι μάζες πιστές, ψυχαγωγημένες και παθητικές. Τα μαζικά μέσα, είτε ελεγχόμενα είτε επιδοτούμενα από οικονομικές και πολιτικές εξουσιαστικές δυνάμεις, αποτυχαίνουν στο να ενισχύσουν την πολιτική συνείδηση και μάλλον κατευνάζουν και «ψυχαγωγούν» παρά ασχολούνται με κριτική ανάλυση. Αναλύοντας με επιχειρήματα το ρόλο της εκπαίδευσης ο Harris δηλώνει ότι τα πιο σύγχρονα μέσα «διαπαιδαγώγησης» και κοινωνικοποίησης όπως το σύστημα *Thought-Control* δεν βρίσκονται μόνο στα ηλεκτρονικά συστήματα της βιομηχανίας ψυχαγωγίας, αλλά μάλλον στην εκπαίδευση. Οι δάσκαλοι και τα σχολεία υπηρετούν φανερά τις οργανικές ανάγκες των σύνθετων τεχνολογιών ανάπτυξης εκπαιδεύοντας κάθε γενιά με τις τεχνικές και οργανωτικές υπηρεσίες που είναι απαραίτητες για την κοινωνικο-πολιτιστική επιβίωση και ευημερία. Αλλά οι δάσκαλοι και τα σχολεία αφιερώνουν ένα μεγάλο κομμάτι του χρόνου τους κάνοντας μη-οργανικές εισηγήσεις όπως αγωγή του πολίτη, ιστορία, αστικά δικαιώματα, κοινωνικές σπουδές. Τα θέματα σε αυτές τις πε-

ριπώσεις είναι γεμάτα από έμμεσες και άμεσες υποθέσεις σχετικά με τη φύση του ανθρώπου και της κοινωνίας και την ανωτερότητα των δοσμένων κοινωνικών δομών³. Στη Σοσιαλιστική κοινωνία θεωρείται δοσμένο ότι μια από τις πιο σημαντικές λειτουργίες της εκπαίδευσης είναι η διαμόρφωση κοινωνικής και πολιτικής συνείδησης με βάση το συμφέρον του λαού.

Οι αστικές δημοκρατίες διστάζουν να παραδεχτούν ανοιχτά ότι τα δικά τους εκπαιδευτικά συστήματα είναι όργανα πολιτικού ελέγχου της κυρίαρχης τάξης. Ίσως πολλοί δάσκαλοι να μη γνωρίζουν το βαθμό μέχρι τον οποίο τα βιβλία τους, κύκλοι μαθημάτων και παρουσιάσεις στις τάξεις αφιερώνονται στην υποστήριξη των κυριαρχούντων πολιτικών δομών. Παρόλα αυτά όμως οι πολιτικές λειτουργίες της εκπαίδευσης είναι απόλυτα κατανοητές και αντανακλούνται άμεσα ή έμμεσα στα σχολικά και ακαδημαϊκά συμβούλια και στις νομοθετικές επιτροπές. Τα αποτελέσματα είναι ότι πολλά από αυτά που μαθαίνονται ακόμα και στο κολλεγιακό επίπεδο, μπορεί να εκφράζουν δοσμένα φιλοσοφικά και ιστορικά αξιώματα και μύθους, χωρίς σημαντική τεχνολογική ή επιστημονική αξία και χρήσιμα όμως για την υπεράσπιση της συμβατικότητας σε ένα ιδιαίτερο σύστημα διαχωρισμού της κοινωνίας σε τάξεις και στρώματα. Αυτό μπορεί να είναι μια συνειδητή επιλογή του εξουσιαστικού συστήματος για να πετύχει τη χαλάρωση ή αποπροσανατολισμό της ταξικής ή εθνικής συνείδησης.

Τα σύγχρονα συστήματα αστικής εκπαίδευσης από τον παιδικό σταθμό ως το πανεπιστήμιο λειτουργούν με ένα διπλό πρότυπο επηρεασμένο από τη δοσμένη ιδεολογία. Στη σφαίρα των μαθηματικών και των βιο-φυσικών επιστημών, δίνεται κάθε ενθάρρυνση στους φοιτητές ώστε να είναι δημιουργικοί, επίμονοι, μεθοδικοί και ανεξάρτητα ερευνητικοί. Από την άλλη μεριά, οι κύκλοι μαθημάτων που ασχολούνται με τα κοινωνικο-πολιτικά φαινόμενα αποφεύγουν συστηματικά τα «αντιφατικά θέματα» (π.χ. συγκέντρωση του πλούτου, ηγεμονία εταιρειών και φορολογική διάρθρωση, αιτίες των προβλημάτων των αστικών κέντρων, απόψεις εθνικών και φυλετικών μειονοτήτων, ιδιοκτησία των μαζικών μέσων ενημέρωσης, προϋπολογισμός στρατιωτικής άμυνας, επενδύσεις εταιρειών στο εξωτερικό, οικονομικός ιμπεριαλισμός και διεκδικήσεις των υπανάπτυκτων και αναπτυσσομένων κρατών, σοσιαλιστικές εναλλακτικές λύσεις ως προς τον καπιταλισμό, ανθρωπιστικές εναλλακτικές λύσεις ως προς το ρατσισμό κλπ.). Αλλά αυτοί οι κύκλοι μαθημάτων ξεπερνούν την απλή αποφυγή των «αντιφατικών θεμάτων». Μερικές πολιτικές απόψεις θεωρούνται τόσο ουσιαστικές για τη διατήρηση του νόμου και της τάξης ώστε δεν μπορεί να τις εμπιστευθεί κανείς στις αντικειμενικές μεθόδους εισήγησης· αντίθετα εμψυτεύονται στα μυαλά

3. Harris Marvin, *Culture, Man and Nature*, Crowell Press, New York, 1971, σελ. 406-407.

των νέων μέσω του φόβου και του μίσους. Η πιο βαθιά αντίδραση που δείχνουν πολλά άτομα στις αστικές κοινωνίες απέναντι στον «κομμουνιστή», «σοσιαλιστές», «αριστερίζοντες» και «μαρξιστές» δεν είναι αποτέλεσμα μιας ανοικτής σκέψης και μελέτης αλλά αποτέλεσμα της καλλιέργειας προκαταλήψεων. Στις Ηνωμένες Πολιτείες η διαδικασία πολιτικής κοινωνικοποίησης της νεολαίας είναι ιδιαίτερα σημαντική. Έτσι ο χαιρετισμός της σημαίας, τα πατριωτικά τραγούδια και οι πατριωτικές τελετές είναι μερικές από τις κοινές τυπικές πολιτικές πλευρές των κύκλων μαθημάτων των δημοτικών σχολείων⁴.

Η πρόκληση ιδεών και κοινωνικών ομάδων η οποία θεωρείται απειλητική από μια πολιτική τάξη μπορεί να ελαττωθεί ή να εξαφανιστεί περιορίζοντας ή σταματώντας την επικοινωνία και επαφή τέτοιων ιδεών και ομάδων με τον υπόλοιπο πληθυσμό χρησιμοποιώντας τον εκδηλωμένο έλεγχο της λογοκρισίας και *διαχωρισμού*. Παραδείγματα διαχωρισμού περιλαμβάνουν την πολιτική απομόνωσης των μειονοτήτων, τις καθοδηγούμενες φυλετικές και εθνικές προκαταλήψεις που διευκολύνουν πολιτικές γκετοποιήσεις των αντιπάλων, τη φυλάκιση, εξορία, περιθωριοποίηση ή ακόμη και εξόντωση πολιτικών διαφωνούντων. Συνήθως επιβάλλονται αρνητικές κυρώσεις ενάντια στην απασχόληση αυτών που έχουν «αποκλίνουσες» πολιτικές απόψεις. Όπως προτείνει ο Harris, η ιδιοκτησία ή ο έλεγχος του περιεχομένου των μαζικών μέσων ενημέρωσης και των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι ένας εκλεπτισμένος και παράλληλα αποτελεσματικός τρόπος που απαγορεύει τη διάδοση απειλητικών πληροφοριών.

Πολλοί στοχαστές όπως Duverger, Lasswell, Baran και Sweezy παρατήρησαν και ανάλυσαν τον εκδηλωμένο έλεγχο της εισδοχής. Ο Lasswell αναφέρεται σε αυτόν ως «περιορισμό και μερική ενσωμάτωση». Για παράδειγμα, το δικαίωμα ψήφου σε δεκαοκτάχρονους παρουσιάζει αυτή την τεχνική. Ανταποκρινόμενες στο κίνητρο των διαδεδομένων αντιπολεμικών δραστηριοτήτων, καθώς σε άλλες απαιτήσεις διαμαρτυρίας, οι πολιτικές ελίτ στις ΗΠΑ στο τέλος της δεκαετίας του 1960 κινητοποιήθηκαν γρήγορα για να προσφέρουν σε αυτή την ομάδα πληθυσμού εκλογικά δικαιώματα. Έτσι οι διαμαρτυρόμενοι μπήκαν σε κάποιο βαθμό στη διαδικασία λήψης αποφάσεων όπου θα μπορούσαν θεωρητικά να επηρεάσουν την κατεύθυνση της πολιτικής μέσω της επιλογής προσωπικού. Πιθανά λοιπόν, αν δεν κέρδιζαν οι ευνοούμενοι υποψήφιοι τους, οι διαμαρτυρόμενοι θα κατηγορούσαν μόνο τους εαυτούς τους για την αποτυχία, αφού το σύστημα τους έδωσε τη δυνατότητα συμμετοχής και ελέγχου. Η εισδοχή μπορεί όμως να χρησιμοποιηθεί πιο επιλεκτικά από

4. Ibid, p. 408-409.

το να ενσωματώνονται ολόκληρες ομάδες στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Συχνά, μπορεί να είναι αναγκαίο να εισαχθεί στο σύστημα μόνο ένα μέρος της ηγεσίας των διαφωνούντων. Το σύστημα μπορεί να δαλεάσει ή να κολακέψει τους αρχηγούς, να τους προσφέρει θέση εργασίας, χρήματα, ή άλλη υλικά οφέλη. Μπορεί επίσης να τους καλλιεργηθεί η ψευδαισθηση ότι επηρεάζουν και έχουν κάποια ισχύ με την τοποθέτησή τους στα συμβούλια και επιτροπές του συστήματος. Ο Baran και ο Sweezy υπογραμμίζουν επίσης τις προσπάθειες των οικονομικών, εκπαιδευτικών και πολιτικών ιδρυμάτων των ΗΠΑ για να εντοπίσουν και να προσλάβουν Νέγρους με σημαντικά προσόντα και χαρίσματα ή που να αποτελούν εξαίρεση για κάποιο άλλο λόγο σαν διαδικασία στρατηγικής επιλογής του σχεδίου ενσωμάτωσης. Παρατηρούν όμως ότι αυτό το ευρύ πρόγραμμα με την ενσωμάτωση στο σύστημα των πρωτοποριακών στοιχείων της Κοινότητας των Νέγρων έχει σαν αποτέλεσμα να ελαχιστοποιήσει και τελικά να εκτονώσει την ορμή και αποτελεσματικότητα του επαναστατικού κινήματος των Νέγρων, παρέχοντας ταυτόχρονα την αυταπάτη στις μάζες των μαύρων που πλήττονται από τη φτώχεια ότι και αυτοί μπορούν να επιτύχουν στο Αμερικάνικο σύστημα αρκεί να προσπαθήσουν επίμονα και δραστήρια. Η στρατηγική της εισδοχής και ενσωμάτωσης δεν αφορά μόνο κοινωνικές ομάδες και ειδικό προσωπικό αλλά λειτουργεί και σε ιδεολογικο-πολιτικά αιτήματα και απαιτήσεις. Οι πολιτικοί επιστήμονες έχουν πολλές φορές αποδώσει τη δύναμη του δικομματικού αμερικάνικου συστήματος στην τάση αυτών των δύο κομμάτων και ειδικότερα του Δημοκρατικού Κόμματος να ενσωματώνουν τα κυριότερα αιτήματα των μικροτέρων κομμάτων στα προγράμματά τους κι έτσι να μειώνουν ή εξαφανίζουν την πολιτική υποστήριξη για άλλους πολιτικούς και κομματικούς οργανισμούς.

Ιστορικά παρατηρούμε ότι ένας βασικός στόχος του δικομματικού συστήματος στις ΗΠΑ από το 1890 και μετά είναι η ενσωμάτωση των πρωτοποριακών πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων που αναπτύχθηκαν μέσα από τη δυναμικά αναπτυσσόμενη αντίθεση κεφάλαιου και εργασίας. Η ωρίμανση της καπιταλιστικής τάξης στις ΗΠΑ μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο 1861-4 σήμαινε την ανάπτυξη μιας δυναμικής και διεκδικητικής εργατικής τάξης που μεγάλωνε ολοένα με τη μαζική μετανάστευση των μαζών της Ευρώπης στη Νέα Ήπειρο.

Έτσι στις αρχές του 20ού αιώνα η αναγκαιότητα ανάπτυξης και σταθεροποίησης του πολιτικού συστήματος στις ΗΠΑ επιβάλλει τη δημιουργία ενός μεγάλου πολυσυλλεκτικού φορέα που να καλύπτει τα παραδοσιακά κατάλοιπα της Φεουδαρχίας και του δουλοκτητικού συστήματος που είχαν δυσκολίες προσαρμογής στο αναπτυσσόμενο καπιταλιστικό σύστημα, καθώς επίσης και την εργατική τάξη, τους φτωχούς, τους απειλούμενους αγρότες από τη συγκεντρωποίηση της ιδιοκτησίας της γης, τα μικρομεσαία στρώματα και τις μειονότητες

τες. Από αυτή τη βασική αναγκαιότητα της ενσωμάτωσης στο αστικό σύστημα των μη προνομιούχων μαζών που αποτελούσαν αφενός μεν τη μεγάλη πλειοψηφία του λαού των ΗΠΑ και αφετέρου την προοπτική συγκρότησης μεγάλου ταξικού αντικαπιταλιστικού κινήματος αναδειχθηκε η συγκρότηση του νέου πολιτικού φορέα του Δημοκρατικού κόμματος. Αυτός ο φορέας αποτελεί τη Μεγάλη Συμμαχία των κοινωνικών δυνάμεων κάτω από την καθοδήγηση της κυρίαρχης τάξης με στόχο την αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό του δικομματικού πολιτικού συστήματος. Έτσι η πολιτική της Grand Alliance γίνεται ο πιο αποτελεσματικός τρόπος ενσωμάτωσης.

Παρόμοια τεχνική με την εισδοχή είναι η *Civility* η οποία στηρίζεται στα επιχειρήματα της απόλυτης λογικής. Σύμφωνα με τον Mc Coy και τον Wolf οι εκπρόσωποι των εξουσιαστικών δυνάμεων εμφανίζονται σαν απλοί άνθρωποι οι οποίοι μοιράζονται κοινές επιθυμίες με τους αντιφρονούντες για να λύσουν τα παράπονά τους. Όπως έλεγε ο Lyndon B. Johnson «αν μπορούμε έστω και να κάτσουμε μαζί να συζητήσουμε, μπορούμε να λύσουμε αυτά τα προβλήματα». *Civility* ακολουθείται συχνά από προσπάθειες των εξουσιαστικών δυνάμεων να προσδιορίσουν τα «κατάλληλα» όρια της συζήτησης. Ο McCoy και Wolf αναλύουν τις δυνατότητες αυτού του τρόπου ενσωμάτωσης.

«Οι εξουσιαστικές δυνάμεις συνήθως αναγγέλλουν ότι επιθυμούν να συζητήσουν οποιεσδήποτε λογικές απαιτήσεις, αλλά δεν πρόκειται να συζητήσουν τις παράλογες...

Τώρα το τι ένα μέλος της εξουσιαστικής δύναμης θεωρεί λογικό είναι θέμα που δεν αμφισβητείται... Αυτοί που δεν ανήκουν στις εξουσιαστικές δυνάμεις μπορούν να απορρίψουν αυτό τον ορισμό και να βάλουν το δικό τους, αλλά αυτό δημιουργεί δύο προβλήματα. Το ένα είναι ότι ο αντίθετός τους ασκεί έλεγχο στα μέσα επικοινωνίας και μπορεί να κατορθώσει να πείσει τον καθένα ότι η θέση του είναι λογική και ότι η άλλη πλευρά είναι τρελή και παράλογη... Ένα δεύτερο πρόβλημα είναι ότι αν απορριφθούν οι όροι των εξουσιαστικών δυνάμεων αυτές είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν πίεση εναντίον τους. Έτσι, οι περισσότεροι που δεν ανήκουν στις εξουσιαστικές δυνάμεις ενδεχόμενα αποδέχονται τους όρους αυτών που λαμβάνουν τις αποφάσεις όσον αφορά τις πολιτικές συζητήσεις με αποτέλεσμα να λειτουργούν από μειονεκτική θέση⁵.

Τέλος, οι εξουσιαστικές δυνάμεις μετά από μια ανεπιτυχή εφαρμογή των παραπάνω στρατηγικών, μπορεί να θεωρήσουν ότι δεν πρέπει να υποκύψουν σε βεβιασμένες ενέργειες να παραχωρήσουν τίποτα στις ομάδες που τις προκαλούν. Εκτιμώντας την επίδραση των αντιφρονούντων στα συμφέροντά τους, οι εξουσιαστικές δυνά-

5. Wolf Alan and Mc Coy Charles A., *Political Analysis: An Unorthodox Approach*, Crowell Press, New York, 1972, p. 106-107.

μεις μπορεί να αντιληφθούν ότι αν πρόκειται να διατηρήσουν αυτές τις κρίσιμες πλευρές που συνδέονται με την άνοδό τους πρέπει να συμβιβαστούν με μερικά ή με όλα τα αιτήματα. Γίνεται έτσι φανερό, ότι η ικανότητα χορήγησης παραχωρήσεων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το μέγεθος των αποθεμάτων των εξουσιαστικών δυνάμεων. Όσο μεγαλύτερο είναι το μερίδιό τους στις πλουτοπαραγωγικές πηγές πέρα από το επίπεδο που πιστεύουν ότι είναι απαραίτητο για να συνεχίσουν να έχουν την ηγεμονία, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα για παραχωρήσεις. Ο Lipset στις εργασίες του για τη δημοκρατία και την οικονομική ανάπτυξη, επισημαίνει ιδιαίτερα ότι το επίπεδο πλούτου ενός έθνους συσχετίζεται με τις δημοκρατικές μορφές. Σημειώνει ότι όσο φτωχότερο είναι ένα έθνος, τόσο μεγαλύτερη είναι η τάση για μεγάλες ανισότητες στην κατανομή του πλούτου και για μη δημοκρατική διακυβέρνηση. Τη στιγμή που υπάρχει περιορισμένη οικονομική δυνατότητα πιστεύεται ότι με την ανακατανομή από τις ισχυρές εξουσιαστικές δυνάμεις δεν θα επιτευχθεί ποτέ για όλον τον κόσμο ένα ανεκτό βιοτικό επίπεδο. Γι' αυτό για να διατηρήσουν τις κτήσεις τους, οι εξουσιαστικές δυνάμεις δεν δέχονται να χορηγήσουν στις μάζες καμιά πρόσβαση στους πολιτικούς μοχλούς. Τα προβλήματα της εθνικής ανάπτυξης επιδεινώνονται ακόμα περισσότερο όταν κάποιες εξουσιαστικές δυνάμεις θεωρούν ψυχολογικά απαραίτητη την υποβάθμιση των μαζών πέρα από τα όρια ενός ανθρώπινου επιπέδου διαβίωσης.

Σύμφωνα με τον Lipset αυτή η μεταχείριση θα προκαλέσει ακόμα πιο ακραίες προκλήσεις στις μάζες που αν μπορέσουν θα προσπαθήσουν να καταστρέψουν τελείως τις εξουσιαστικές δυνάμεις. Στο παράδειγμα των ΗΠΑ η συμπεριφορά των ελίτ δείχνει ότι υπάρχει συνείδηση των κινδύνων της αντιπαράθεσης με τις μάζες και έτσι εδώ οι ισχυρές εξουσιαστικές δυνάμεις είχαν την ευχέρεια να χορηγούν «παραχωρήσεις» όπως ανεκτικότητα, ανοχή και δικαιώματα στα συνδικάτα, ένα σχετικά υψηλό επίπεδο ζωής, και τα ποικίλα κοινωνικά προγράμματα πρόνοιας.

Αυτά βέβαια δεν ήταν καθόλου παραχωρήσεις αλλά δικαιώματα που κατάκτησαν οι εργαζόμενοι μετά από σκληρούς αγώνες. Συμπερασματικά, αυτή η ανασκόπηση των διαφόρων τακτικών ελέγχου δεν μπορεί ποτέ να είναι εξαντλητική. Τεχνικές όπως η νόμιμη μεροληπτικότητα, διακριτική επιβολή του νόμου, προώθηση περιόδων φιλελευθερισμού ώστε να είναι ορατή η οποιαδήποτε αντίθεση και να μεθοδεύεται μια επιφανειακή «λύση», όπως και ο διορισμός στοιχείων από τις φυλετικές ομάδες και κατώτερα κοινωνικά στρώματα σε κατώτερες κοινωνικές θέσεις, είναι συνηθισμένοι τρόποι κοινωνικού ελέγχου. Μαζί με τη βία και τον εξαναγκασμό όπως προβλέπεται και εφαρμόζεται από το κράτος, οι εξουσιαστικές δυνάμεις συχνά στηρίζονται σε αυτές τις προϋποθέσεις και τεχνικές.

Η διαδικασία εκδημοκρατισμού και η προσπάθεια εξασφάλισης

της ελευθερίας από καταπιεστικές κοινωνικές συνθήκες είναι ουσιαστικά μια μάχη ενάντια στην κυριαρχία των εξουσιαστικών δυνάμεων. Ο Marcuse γράφει: «Οι ρίζες της κάθε απελευθέρωσης βρίσκονται στη συνείδηση της δουλείας...». Μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε ότι η ανάπτυξη της ταξικής και κοινωνικής συνείδησης αποτελεί προϋπόθεση για την οργάνωση και ανάπτυξη ενός κοινωνικού κινήματος που σκοπεύει στη δημοκρατία και λαϊκή κυριαρχία.

Στην πιο σύγχρονη μορφή ανάπτυξης των αστικο-δημοκρατικών συστημάτων καθώς κλείνει ο 20ός αιώνας παρατηρούμαι ότι η διαδικασία και οι μορφές κοινωνικού και πολιτικού ελέγχου περνούν μέσα από τη θεωρία και τις προοπτικές της υπερεθνικής ολοκλήρωσης και τον πολιτικό ανταγωνισμό μέσα στα επιμέρους πολιτικά συστήματα σε αρμονία με τις γενικότερες επιτελικές στρατηγικές και πολιτικές του υπερεθνικού μοντέλου.

Εδώ επιδιώκονται δύο στρατηγικοί στόχοι. Πρώτον η νομιμοποίηση και χειραγώγηση όλων των πολιτικών δυνάμεων και δεύτερον η κοινή παραδοχή του οράματος της υπερεθνικής πολιτικής και οικονομικής ολοκλήρωσης. Έτσι η χειραγώγηση των ταξικών αντιθέσεων γίνεται έξω από το εθνικό πλαίσιο και το κυρίαρχο εποικοδόμημα διεθνοποιείται. Η διεύρυνση λοιπόν της δημοκρατίας γίνεται δυνατή αφού εξασφαλιστούν ισχυρότεροι όροι κυριαρχίας των εξουσιαστικών δυνάμεων στο υπερεθνικό μοντέλο.

Εδώ όμως προβάλλουν κρίσιμα ερωτήματα στη νέα πορεία ανασυγκρότησης και επέκτασης των αστικών συστημικών δομών. 1) Είναι δυνατή η ταυτόχρονη πορεία εθνικής και υπερεθνικής ολοκλήρωσης και πώς; 2) Έχει πραγματικά ολοκληρωθεί το εθνικό κράτος στην Ευρώπη και Βόρεια Αμερική και ποιες οι επιπτώσεις στο διεθνές σύστημα; 3) Ποιο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό σύστημα στον 21ο αιώνα θα εκφράσει τις ανάγκες της ανθρωπότητας σε πλανητικό επίπεδο και με ποιους στόχους; 4) Αν δεχτούμε ότι η «νομοτελειακή» πορεία στην εξέλιξη των πολιτικών-κοινωνικών συστημάτων οδηγεί στη δημοκρατία, ελευθερία και λαϊκή κυριαρχία — κοινός μύθος, παραδοχή και δόγμα της αστικής και σοσιαλιστικής σκέψης — τι θα συμβεί στη διαλεκτική των οικονομικών συστημάτων; Ποια δηλαδή οικονομικά-κοινωνικά και εξουσιαστικά συστήματα θα αυτοπεριθωριοποιηθούν και ποια θα είναι η μεταμοντέρνα συστημική πορεία;

Επειδή απαντήσεις σε τέτοια ερωτήματα θα προκαλούν τη μελλοντική πολιτική και κοινωνική θεωρία, θα πρέπει να αποκαλύψουμε στο παρών εκείνες τις αγκυλώσεις και αφέλειες των μαχόμενων κοινωνικών δυνάμεων για να κατακτηθεί η πορεία της κοινωνικής απελευθέρωσης, εθνικής ανεξαρτησίας και δημοκρατίας με το όραμα της οικουμένης της ελληνικής σκέψης και της διαλεκτικής που οδηγεί στον ελεύθερο ανθρωποκεντρικό κόσμο των λαών της γης.

BIBΛIOΓΡΑΦΙΑ

- Apter David E., *The Politics of Modernization*, The University of Chicago Press, Chicago, 1965.
- Aniveris Shlomo, *The Social and Political Thought of Karl Marx*, Cambridge University Press, New York, 1968.
- Babbit Irving, *Democracy and Leadership*, New York, 1924.
- Baran Paul and Paul M. Sweezy, *Monopoly Capital: An Essay on the American Economic and Social Order*, Monthly Reader, New York 1966.
- Chang Sherman H.M., *The Marxian Theory of the State*, Russel and Russel, New York, 1931.
- David R. Cameron, "Economic Inequality in the Advanced Capitalist Societies: A Comparative Analysis" (preprint), 1979.
- David R. Cameron, "The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis, *The American Political Science Review*", 72 (4), Dec. 1978, 1243-1261.
- Dietze Gottfrid, *Youth, University and Democracy*, Hohn Hopkins Press, Baltimore, 1970.
- Douglas A. Hibbs, Jr., "On the Political Economy of Long-Run Trends in Strike Activity", *British Journal of Political Science*, April, 1978, 153-75.
- Douglas A. Hibbs, Jr., and Henrik Jess Madsen, "Public Reactions to the Growth of Taxation and Government Expenditure: A Preliminary Comparative Investigation".
- Duverger Maurice, *The Study of Politics*, New York: Crowell, 1972.
- Francis G. Castles and R. D. Mckinlay, "Public Welfare, Scandinavia, and the Sheer Futility of the Sociological Approach to Politics, *British Journal of Political Science*, April, 1979, 157-171.
- From Erich, *Escape from Freedom*, Ferrar & Rhinehart, New York, 1941.
- Gamson Wm. A., *Power and Discontent*, Dorsey, Homewood III, 1968.
- Gasset Jose Ortega Y., *The Revolt of the Masses*, Norton, New York, 1932.
- Gosta Esping-Anderson, "Social Class, Social Democracy, and the State: Party Policy and Party Decomposition in Denmark and Sweden", *Compative Politics*, October 1978, 11 (1), 42-58.
- Harris Marvin, *Culture, Man, and Nature*, Crowell, New York, 1971.
- Harold Wilensk, *The Welfare State and Equality*, University of California Press, Berkley, 1975.
- Harold Wilensky, "The Political Economy of Income Distribution: Issues in the Analysis of Government Approaches to the Reduction of Inequality-

ty", in *Major Social Issues: A Multidisciplinary View*, Yinger and Culter, eds., The Free Press, 1978.

Harold Wilensky, "The New Corporatism, Cantralization, and the Welfare State" *Contemporeary Political Sociology Series*, Richard Rose, ed, Sage Publications, Series No. 06-020, Volume 2, 73 pp., 1976.

Harold Wilensky, "Leftism, Catholicism, and Democratic Corporatism. The Role of Political Patries in Recent Welfare State Development".

Helco, Hugh, *Modern Social Politics in Britain and Sweden*, New Haven, 1976.

Helco, Hugh, "Social Policy and Political Learning", in Heidenheimer, et al., eds., *Comparative Public Policy*, New York, 1975.

Helco, Hugh, "Toward a New Welfare State?"

Johnoson Chalmers, *Revolutionary Change*, Little, Brown and Co., Boston, 1966.

King Edmund J., *Education and Social Change*, Pergamon Press, London, 1966.

King Irving, *Social Aspects of Education*, The MacMillan Company, New York, 1912.

Lasswell Harold, *Politics. Who Gets What, When, How*, Meridian, New York, 1958.

Lenin V.I., "The State and Revolution" in *Collected Works Progress Publishers, Moscow, 1960-1972*.

Lenin V.I., What is to Be Done, adopted from *The Lenin Anthology*, Edited by Robert C. Tucket, W.W. Norton and CO., Inc., New York 1975.

Lispet Seymour Martin, *Political Man*, Doubleday, New York, 1960.

Malatesta Errico, *Anarchy*, Freedom Press, London, 1967.

Marcuse Herbert, *One-Dimensional Man*, Beacon, Boston, 1964.

Marx Karl, *Capital*, International Publishers, New York, 1967.

Marx and Engels, *Manifesto of the Communist Party, Selected Works in Three Volumes*, Progress Publishers, Moscow, 1969-70.

Marx and Engels, *Collected Works*, International Publishers, New York, 1975.

O' Connor, James, *The Fiscal Crisis of the State*, St. Martin's Press, New York, 1973.

Peter Wiles, *Distribution of Income: East and West*, New York, 1974.

Phillips Cutright, "Political Structure, Economic Development, and National Social Security Programs, *American Journal of Sociology*, 70 (1965), 537-550.

Roucek Joseph, *Social Control*. Princeton: Van Nostrand, 1956.

Selznick Phillip O., *TVA and the Grass Roots*. University of California Press. Berkley, 1949.

Tucket Robert, *The Revolutionary Idea* Norton, New York, 1970.

Wolf Alan and Charles A. McCoy, *Political Analysis: An Unorthodox Approach*. Crowell, New York, 1972.

